

BESZÁMOLÓ AZ ÉRSEKÚJVÁRON 2000–2003-BAN FELTÁRT (15–18. SZÁZADI) SÍROK VIZSGÁLATÁRÓL

Kovács Eszter¹, Tóth Gábor²

¹Thain János Múzeum, Érsekújvár, Szlovákia

²Nyugat-magyarországi Egyetem, TTMK, Biológia Intézet, Szombathely, Magyarország

Zusammenfassung: *Über die Ergebnisse der Untersuchungen der Gräber von Érsekújvár (die aus dem 15–18. Jahrhundert stammen).* Im Jahren 2002–2003 wurden Ausgrabungen in der Stadt Érsekújvár (Slovakien) durchgeführt, wo einige Gräber aus dem 15–18. Jahrhundert gefunden wurden. Die archäologischen und anthropologischen Ergebnisse werden in dieser Abhandlung dargestellt.

Bevezetés

Jelen beszámolóban az érsekújvári Thain János Múzeum régészeti feltárásaiból származó néhány 15–18. századi emberi maradvány leletkörülményeinek bemutatása, valamint a kapcsolódó embertani vizsgálatok eredményének ismertetése történik meg. Az antropológiai vizsgálatok elvégzésére¹ a Dunamenti Múzeum (Komárom, Szlovákia) teremtette meg a lehetőséget, biztosította az optimális körülményeket².

Érsekújvár – Nyárhíd

Régészeti összefoglaló

Az Érsekújvár határában, a Nyárhíd nevezetű dűlőben, 2000–2003 között az érsekújvári Thain János Múzeum régészeti feltárást folytatott. A feltárási munkák során sikerült rábukkanni a török hódoltság alatt elpusztult Nyárhíd középkori település templomának az alapjaira. A kutatás során a templomhajó és a szentély belsejéből, a sekrestye területéről, valamint a templom alapjainak külső feléről több sír került elő. A templomot téglából épített kerítés vette körül. A temetkezés a templom és a kerítés közötti területen is folytatódott, sőt előkerültek sírok a kerítés túlsó feléről is. Itt került feltárára az a két sír is, amelynek anyagát a továbbiakban ismertetjük.

A templomhajótól nyugatra, a kerítés külső falának közvetlen közelében, két sír került feltárára. A két sír, amelyből az 1. számú nem volt bolygatott, a kerítőfal irányát követte. A 2. számú sírban a halott csontvázát a III. kutatóárok méretei miatt csak térdig tudtuk kibontani. Mindkét sír párhuzamosan feküdt egymás mellett. A sírok kölcsönös elhelyezkedéséből azt feltételezhetjük, hogy a 2. számú sírba a halottat később temették el, mint a mellette lévő. Az 1. számú sírtól déli irányban egy majdnem teljesen szétdúlt sír nyomaira bukkantunk. A sírgödör nem mutatkozott és a halott csontvázából csak az alsó végtagok térdtől lefelé maradtak meg az eredeti helyükön (*1. és 2. ábra*).

Az 1. számú sír közvetlenül a kerítőfal mellett helyezkedett el. A benne fekvő halott hátán, nyújtott testhelyzetben feküdt. A felső végtagjait könyökben behajlították és kezeit az ölben összekulcsolták. A sírgödör szabálytalan, téglalap alakú volt, lekerekített sarkokkal, a lábaktól a felső

¹ Vizsgálat módszerei: Knußmann 1988, Éry 1992, illetve Lipták 1980 - taxonómiai ajánlások.

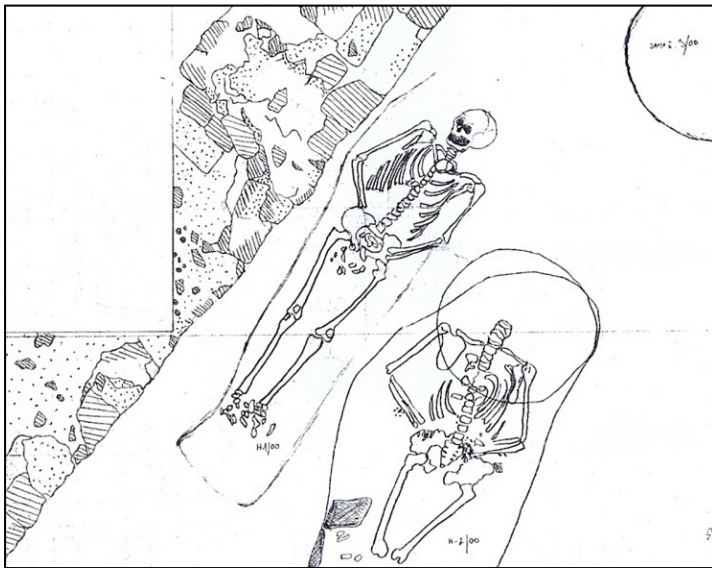
² Ezúton köszönjük meg a Dunamenti Múzeum (Szlovákia) kollégáinak segítségét, különösképpen **Dr. Csuthy András** közreműködését.

végtagok irányába fokozatosan szélesedett, majd könyöktől a fej irányába ismét szűkülni kezdett. A 2. számú sír mélyítése során a sírgödör ÉK-i része másodlagosan sérült. A sír tájolása ÉK-DNy irányú.

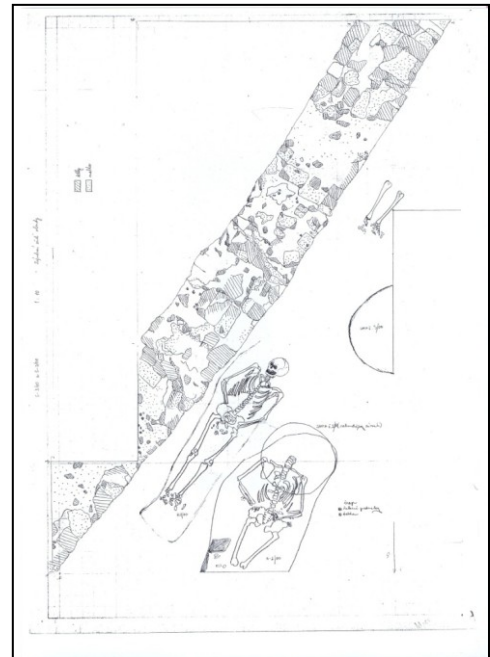
A 2. számú sír az előző szomszédságában helyezkedett el. A III. sz. kutatóárok feltárása során a felszíntől 81 cm méter mélységben szabálytalan kör alakú objektum mutatkozott. A bontás során 31 cm mélységben az objektum peremétől szétszórt, emberi csontokra bukkantunk – kulcsfont, 3 borda és 2 ujjperc. A további mélyítés során 13 cm-rel mélyebben rábukkantunk a csontváz felső részére is. A koponya hiányzott és helyén a föld zöldesre volt színezve. A hiányzó koponya és a felső rétegekben szétszóródott bordák és csigolyák sírbolygatásra utalnak. A bolygatás csak a test felső részére irányult és a csontváz többi részét nem érintette. A halott a sírban háton, nyújtott testhelyzetben feküdt. Felső végtagjait könyökben behajlították és a kezeit az ölébe helyezték. Az alsó végtagok térdtől lefelé a kutatóárkon kívül feküdtek. A csontváz jobb felén testi sérülés gyanújára utaló nyomokat találtunk. A jobb felső végtag minta kifecamodott volna, a jobb combcsont feje a medencecsonton feküdt és ez által a distalis vége igen közel került a baléhoz. A hátgerinc a hátcsigolyáktól lefelé enyhén balra ferdült. A térd tájékáról lábfej csontjainak töredékei kerültek elő. A csigolyák közül néhány hiányzott vagy másodlagos helyzetben volt található. A bordák közül csak három volt az eredeti helyén. A sírgödör szabálytalan ovális alakú, szélei követtké a halott testének körvonalát. A sír tájolása ÉK-DNy irányú.

A sírban a halott dereka táján megrozsdásodott vas övcsatot, lemezkéket és nitteket találtunk. A vas lemezkék és nittek az öv díszei lehettek az övcsattal együtt. Rossz állapotuk a kiemelés után nem tette lehetővé a restaurálásukat. A sírföldből tetőcserép és téglatöredékek, valamint két fekete és egy téglavörös színű edénycserép töredékei kerültek elő.

A két sír nem tartalmazott pontosan datálható leleteket, ezért csak hozzávetőlegesen tudjuk őket datálni a 15-17. századra.

1. ábra: Sírrajz

Embentani összefoglaló

1. számú sír: Sírrajznak megfelelő koponya és váz. Koponya kissé vetemedett. Morfológiailag pentagonoid, az orbita szegletes, az orr keskeny, az apertura anthropin. A spina nasalis anterior 2-es fejlettségű. Alveolaris prognathia nincs. Kicsi torus palatinus. Norma occipitalisban ék alakú, bathrocran koponya, amelynek homloka ívelt, fossa caninája sekély. Worm-féle csontok. Életbeni és post mortem foghiányok. A fogazat kopása media, az alsó frontfogak belső felszínén fogkő.

Nemi kifejezettsége 23 vizsgálható jelleg alapján + 0,48, férfi. Becsült életkora a koponya külső varratainak nyitottsága, a facies symphysialis megjelenése, a bordavégek vizsgálata és a fogazat kopása alapján 31-40 év. Becsült testmagassága (6 hosszúcsont alapján): 169 cm – nagyközepes termet. Vállszélessége: 36,9 cm. Embertanilag döntően nordikus jelleget mutat. Koponya és váz méretei: *1 és 2. táblázat*.

A kulcscsontokon és a sarokcsontokon (*2. ábra*) fizikai stressz okozta elváltozások. A jobb oldali 11-es bordavég kihegyesedett, rajta gyulladáshoz vezető nyomok (*3. ábra*). A 7-es és 8-as háti csigolyák jobb oldali degeneratív elváltozása – ligamentum ossificatioja (*4. ábra*). Az ágyéki csigolyák tömegvesztése, ízfelszíni degenerációja.

2. ábra: Fizikai stressz okozta elváltozás a sarokcsonton

3. ábra: Bordavég kóros képe

4. ábra: Háti csigolyák degeneratív elváltozása.

2. számú sír: Sírrajznak megfelelő váz. Koponya és a váz térdtől lefelé hiányzik. Nemi kifejezettsége 11 vizsgálható jelleg alapján + 0,82, férfi. Becsült életkora a facies symphysialis megjelenése és a bordavégek vizsgálata alapján 30-40 év. Becsült testmagassága (4 hosszúcsont alapján): 167 cm – nagyközepes termet. Vállszélessége: 386 cm. Váz méretei: 2. táblázat.

Kulcsontokon fizikai stressz okozta elváltozások; a jobb oldalon kifejezettebben.

Érsekújvár, T. G. Masaryk utca

Régészeti összefoglaló

2003-ban az érsekújvári Thain János Múzeum leletmentő ásatást folytatott Érsekújváron, a T. G. Masaryk utcában építendő Szlovák Nemzeti Bank érsekújvári fiókintézetének helyén. Az építkezési munkálatok elkezdése után véletlenszerű látogatást tettünk az építkezési területen. A látogatás során kiderült, hogy az építkezési gépek csontvázak sírokat rongáltak meg. Az információk birtokában leletmentő ásatást kezdtünk. A kutatási munkák megkezdése előtt már az egész építkezési terület különböző mélységeig szét volt túrva. Több helyen elérték a homokos altalajt is. E miatt a sírgödörök körvonalait sehol sem sikerül megfigyelni és csak a földmunkák során megbolygatott csontvázakat sikerült megtalálni. Összesen 8 sírt sikerült feltárnunk, amelyek közül azonban csak egy maradt fenn egészen jó állapotban. A sírok a kutatási terület ÉK-i, DK-i és ÉNy-i részén helyezkedtek el.

Az egyetlen majdnem éppen fennmaradt sír a 7. számú sír volt (5. ábra). A bontás időpontjában a ezen a részen a humuszos réteg már le volt nyesve. A sírgödör körvonalai nem mutatkoztak a homokos altalajon. A sírban 86 cm mélységben a föld felszínétől egy női holttest feküdt hátton, nyújtott testhelyzetben. A jobb felső végtagja az ölében feküdt a bal pedig a bal combján nyugodott. A csontváz több csontja töredékes állapotban, ill. összetöredezve került a felszínre. Ennek oka az is lehetett, hogy februárban, amikor a leletmentést végeztük, nagy hidegek voltak és napközben sokáig kellett várni, míg a föld kiolvadt és folytatni lehetett a bontást. Ezen kívül pedig még mielőtt a sírt megtaláltuk, felette napokig egy több tonnás fűrógép parkolt. A halottnak hiányzott a bal singsontja, a nyak és a hátcsigolyái, jobb kulcsontja, mindkét lapockája, több bordája és a bal szárkapocsontja. A koponya másodlagosan baloldalra volt kibillenve, de az állkapocs az eredeti helyén maradt.

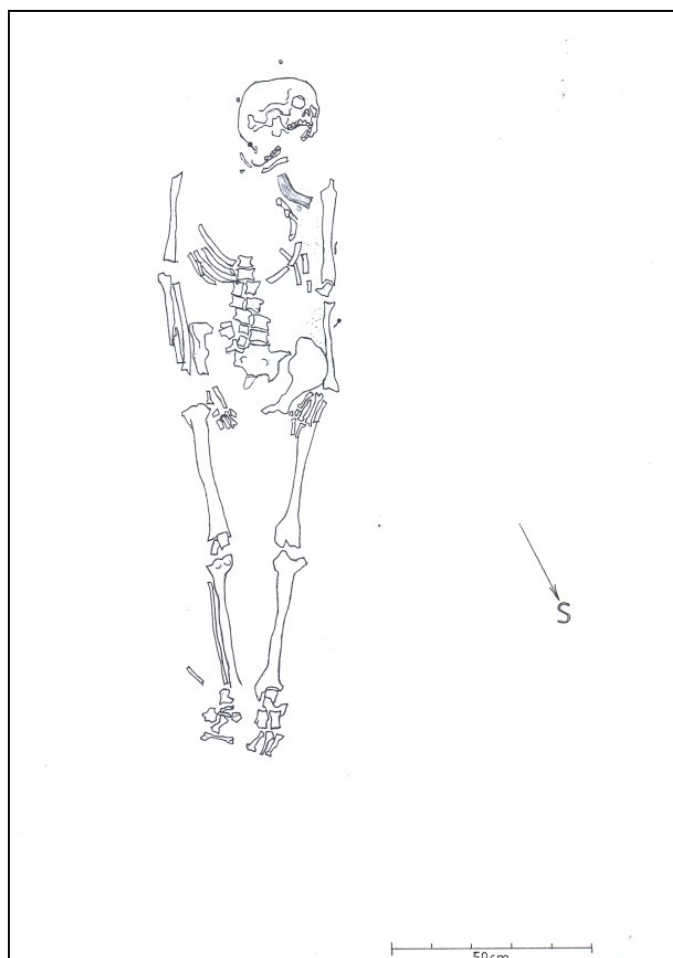
Koporsódeszka nyomaira a helyszínen nem sikerült rábukkanunk, de ennek a használatára utalnak az előkerült vasszőgek. Kettőt közülük az eredeti helyén találtunk (a hiányzó bal singsont helyén és az állkapocs jobb oldalának tájékán) hegygel lefelé elhelyezve. Ezek valószínűleg a koporsó fedeléből származhattak. A sír bontása során további 10 darab került elő. A sír DNy-ÉK irányba volt tájolva.

A sírban több viselettel kapcsolatos tárgyat, illetve ékszert sikerült feltárni. A halott a jobb gyűrűsujján bronz karikagyűrűt viselt. Az első és a második deréksigolya feletti rétegből és a mellkas bal oldala és a bal felkarcsont közötti részből két pár bronz ruhakapocs került elő (az egyik pár töredékes állapotban). Organikus anyag, feltehetőleg bőr, maradványait sikerült megfigyelnünk a bal felkarcsont distalis vége és a bal orsócsont közelében. Sajnos tapintásra rögtön szétmállott.

A koponya tarkóján megmaradt haj maradványaira bukkantunk. A hajon ráragadt szalmaszálakat és sárgásbarna színű textilmaradványokat találtunk. Alattuk a földön szétszóródott bronz csipke töredékeit lehetett kivenni. A koponya környékéről került elő egy vékony lenvászon vagy kendervászon textilmaradvány is, amelyre 4 mm Ø bronz drótkarika volt ráragadva, egy másik pedig leesve feküdt a földön. A csipke és drótkarikák a fej díszítő főköttő részei lehetettek. Fejdíszre utalnak a koponya homlokrészén megtalálható zöldes foltok is. A szalma jelenléte a sírban vonatkozhat a koporsó szalmával való kibélelésére vagy valamiféle fej tartó párna jelenlétére is.

A 17. század vége felé Érsekújvár lakosságának a száma megnövekedett és ennek következtében nagyobb lett a halandósági arány is. Ezért a város a környéken több kisebb temetőt is kezdett működtetni. A korabeli források alapján ezek közül az egyik a Szűz Mária kápolna mellett jött létre 1700 táján. A temetőben a város lakosainak egy része a 19. század közepéig temetkezett. A máig fennmaradt Szűz Mária kápolna a lelőhelyünktől csak körülbelül 50 méterre áll DK-re, ezért

feltételezhetjük, hogy az ásatás során a korábban említett temető sírjaira bukkanhattunk. A 7. számú sírt a benne feltárt leletek alapján hozzávetőlegesen a 18. századra datálhatjuk.

5. ábra: A 7. számú sír rajza

Embentani összefoglaló

7. számú sír: a vázcsontok a rossz megtartás miatt vizsgálatra alkalmatlanok. Az állkapocs nélküli koponya 7/03. számú azonosítóval érkezett vizsgálatra. Az agykoponya belsejét föld tölti ki, kívülről is szennyezett³. Az agykoponya és az arckoponya nem illeszkedik teljesen a post mortem vetemedések miatt. A homlokcsonton, falcsontokon és nyakszirtecsonton melléklet okozta zöldes elszíneződés. A nyakszirtejtájékon és a halántéktájokon koporsódeszka és hajmaradványok (6. ábra). A haj vékony szálú és sötétbarna – fekete színű. A koponya morfológiailag pentagonoid, az orbita szegletes, az orr keskeny, az apertura anthropin. A spina nasalis anterior 2-es fejlettségű. Alveolaris prognathia nincs. Lapátfog. Norma occipitalisban ék alakú, ívelt koponya, amelynek homloka meredek, fossa caninája közepes. Anatómiai variáció a fissura frontalis. A felső fogív vizsgálható – részleges post mortem foghiány, a frontfogak torlódása, nyolcasok fejlődése nem befejezett, vagy pedig a rövid fogív miatti kis hely okozta a nem teljes kifejltséget. A fogazat kopása: abrasio superficialis I-II. Nemi kifejezettsége 8 vizsgálható jelleg alapján – 1,38, nő. Becsült életkora a koponya külső varratainak nyitottsága és a fogazat kopása alapján 23-30 év. Embertanilag pamíri jellegeket mutat. Koponya méretei: 1 táblázat.

³ Tisztítását nem végezzük el, tartva attól, hogy a koponyán megtapadt hajmaradványok és koporsódeszka maradványok károsodhatnak.

6. ábra: Fa és hajmaradványok a koponyán

1. táblázat: Koponyák méretei

MARTIN No.	Érsekújvár	
	Nyárhíd férfi	Masaryk nő
	1. sír	7/03
1.	174	161
5.		101
8.	142	138
9.	103	95
10.	120	121
11.	125	119
12.	113	(113)
17.		139
20.		
40.		93
45.		122
23.	(510)	
43.	108	98
46.		94
47.		
48.	61	(73)
51.	39	37
52.	32	35
54.	25	23
55.	46	53
60.	52	53
61.	60	59
62.	43	46
63.	38	39
65.	117	
66.	99	
69.	27	
70.	62	
71.	31	
8/1	81,6	85,7

2. táblázat: Vázcsontok méretei

MARTIN No.	Érsekújvár Nyárhíd			
	Férfiak			
	1. sír		2. sír	
	d.	s.	d.	s.
Clavicula				
1.	133	141	147	145
6.	40	39		40
Humerus				
1.	326	325	320	324
2.	318	318	314	316
4.	64	63	65	64
7.	63	62	64	63
Radius				
1.	245	246	235	238
Ulna				
1.	263	266	257	260
Femur				
1.	442	439	449	450
2.	437	435	447	448
6.	26	26	25	27
7.	29	29	28	29
9.	37	35	35	36
10.	26	26	24	25
19.	46	45	47	48
20.	78	78	79	80
8.	84	85	83	84
Tibia				
1.	371	368		
1b.	375	370		
3.	76	77		
8a.	32	33		
9a.	23	24		
10b.	76	79		
Fibula				
1.		366		
Pelvis				
Pub.	96		93	
Isch.	92		101	
Coti.	39		39	
Inc.	42		42	
Sacrum				
2.		101		
5.		108		118
Calcaneus				
1.	82	83		

Irodalom

- ÉRY K. (1992): Útmutató csontvázleletek vizsgálatához. ELTE Kézirat, Budapest.
 KNUßMANN, R. (1988): Anthropologie I. Gustav Fischer, Stuttgart, New York.
 LIPTÁK P. (1980): Embertan, ember-
 származástan. Tankönyvkiadó, Budapest.

A szerző címe:

Kovács Eszter
 Thain János Múzeum
 Pribinova 6.
 940 62 Nové Zámky
 SLOVÁKIA

